

บทบาทของพระพุทธศาสนาในการสร้างความสามัคคีในบริบทสังคมไทยยุคดิจิทัล

The Role of Buddhism in creating unity in the Context of Thai Society in the Digital Age

พระครูพิศิษฐ์ธรรมพิสุทธิ์

Phrakhrupisitdhrammapisit

อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์ ภาควิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Lecturer, Department of Buddhist Studies,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: Pichit.dha@mcu.ac.th

วันที่รับบทความ (Received): 23 กุมภาพันธ์ 2569

วันที่แก้ไขบทความ (Revised): 14 มีนาคม 2569

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted): 18 มีนาคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระพุทธศาสนาในการสร้างความสามัคคีในบริบทสังคมไทยยุคดิจิทัลท่ามกลางสภาวะวิกฤตความขัดแย้งเชิงโครงสร้างและอุดมการณ์ในยุคดิจิทัล จากการศึกษาพบว่า ความขัดแย้งในปัจจุบันถูกกระตุ้นด้วยข้อมูลข่าวสารบิดเบือนและสภาวะการรับรู้ข้อมูลเพียงด้านเดียวที่ทำลายความไว้วางใจในสังคมพระพุทธศาสนาได้นำเสนอหลักธรรมสำคัญ ได้แก่ สาราณียธรรม 6 และสังคหวัตถุ 4 เพื่อเป็นเครื่องมือในการปรับพฤติกรรมและจิตสำนึก โดยเน้นการใช้เมตตาธรรมและการแบ่งปันทรัพยากรอย่างเป็นธรรม (สาธารณโภคี) รวมถึงการสื่อสารด้วยปิยวาจา เพื่อสร้างสันติสนทนานอกจากนี้สถาบันสงฆ์ยังมีบทบาทสำคัญในฐานะตัวกลางไกล่เกลี่ยและสร้างเครือข่าย “บวร” เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจแก่ประชาชนข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเน้นการบูรณาการ พุทธนวัตกรรมเข้ากับระบบการศึกษาและการสื่อสารภาครัฐเพื่อสร้างความสมานฉันท์ที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: ความสามัคคี; พระพุทธศาสนา; สาราณียธรรม 6; สังคหวัตถุ 4; สังคมดิจิทัล

Abstract

This academic article aims to analyze the role of Buddhism in creating unity in the context of Thai society in the digital age amidst structural and ideological conflicts in the digital age. Studies have found that Today's conflicts are fueled by disinformation and a one-sided perception of information that can destroy trust in Buddhist society Presenting important principles, including Saraniyadhamma 6 and Sangha Vatthu 4, as tools for adjusting behavior and consciousness, emphasizing the use of kindness and the fair sharing of resources (public utility), including communication with piyavā. To create peace and conversation, monastic institutions also play an important role as mediators and network builders “Bowon”

to strengthen the mental immunity of the people. Policy recommendations emphasize the integration of Buddhist innovation into the education and government communication systems to create sustainable reconciliation.

Keywords: Harmony; Buddhism; Saraniya-dhamma; Sangahavatthu; Digital Society

บทนำ

ในสังคมโลกยุคปัจจุบันรวมถึงสังคมไทยดำเนินมาถึงจุดเปลี่ยนผ่านที่สำคัญ ซึ่งเต็มไปด้วยความผันผวน ความไม่แน่นอน ความซับซ้อน และความคลุมเครือ หรือที่เรียกว่าสภาวะ VUCA World ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางเทคโนโลยีและลัทธิเสรีนิยมใหม่ได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างความสัมพันธ์ของมนุษย์ในทุกระดับปัญหาความขัดแย้งในสังคมร่วมสมัยไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่ความขัดแย้งทางกายภาพหรือการแย่งชิงทรัพยากรดังเช่นในอดีต แต่ได้ขยายตัวไปสู่ความขัดแย้งเชิงอัตลักษณ์ ความเชื่อ และอุดมการณ์ทางการเมืองที่ฝังรากลึกตามทัศนคติของ พระเมธีวชิรบัณฑิต (हरषा ढम्महाโส) (2565) ความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบันมีลักษณะเป็นความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง และความขัดแย้งเชิงความคิดที่ถูกกระตุ้นด้วยข้อมูลข่าวสารสารสนเทศ ซึ่งส่งผลให้เกิดการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายในระดับครอบครัว ไปจนถึงระดับชาติสถานะเช่นนี้หากปล่อยไว้โดยไม่มีกลไกทางจริยธรรมมาคอยกำกับ จะนำไปสู่การเสื่อมถอยของทุนทางสังคม และความล้มเหลวของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

หากพิจารณาตามทัศนะทางพระพุทธศาสนาผสมผสานกับสังคมวิทยา ความขัดแย้งในปัจจุบันเกิดจากอคติ (Bias) และทฤษฎี (Dogma) ที่รุนแรงขึ้น การบริโภคข้อมูลข่าวสารในลักษณะ หรือการเลือกรับฟังเฉพาะข้อมูลที่ตรงกับความเชื่อเดิมของตนเอง ทำให้เกิดสภาวะที่เรียกว่าความจริงชุดเดียวซึ่งนำไปสู่การด้อยค่าผู้ที่มีความเห็นต่าง สุทธิพงษ์ ทรัพย์ศิริ (2565) ได้ระบุว่า ปัจจัยที่กระตุ้นให้ความขัดแย้งทวีความรุนแรง คือ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและโอกาสทางสังคม เมื่อทรัพยากรถูกกระจายอย่างไม่เป็นธรรม มนุษย์จะเริ่มสร้างกลไกการป้องกันตนเองและมองผู้อื่นเป็นศัตรู ความขัดแย้งจึงไม่ใช่เพียงเรื่องของอารมณ์ แต่เป็นผลพวงจากโครงสร้างที่ไม่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมโลกดิจิทัลได้กลายเป็นสมรภูมิใหม่ของความขัดแย้ง การใช้ประทุษวาจา และการสร้างข่าวลือ (Fake News) กลายเป็นเครื่องมือในการทำลายล้างความสามัคคี วิชัย นามศิริ (2565) อธิบายว่า สื่อสังคมออนไลน์มีกลไกอัลกอริทึมที่กระตุ้นให้อารมณ์อยู่เหนือเหตุผล ซึ่งขัดกับหลักการโยนิโสมนสิการหรือการคิดอย่างแยบคายในทางพระพุทธศาสนา เมื่อคนขาดสติในการบริโภคสื่อ ความสามัคคีในระดับจิตวิญญาณย่อมถูกสั่นคลอนได้ง่าย แต่เมื่อกลไกทางกฎหมายหรืออำนาจรัฐไม่สามารถคลี่คลายความขัดแย้งในระดับจิตใจได้ “ศาสนา” จึงถูกนำกลับมาทบทวนในฐานะเครื่องมือเชิงซอฟต์แวร์ (Soft Power) พระพุทธศาสนาไม่ได้มองความขัดแย้งเป็นเพียงปัญหาที่ต้องแก้ไข แต่เป็นสภาวะธรรมชาติที่ต้องทำความเข้าใจและบริหารจัดการด้วยความเมตตาและปัญญา พระธรรมวชิรมณี (วนิช ชินวโส). (2565) ได้เสนอว่า การสร้างความสามัคคีในยุคนี้ต้องอาศัยสันติสนทนา ซึ่งมีรากฐานมาจากหลักสาราณียธรรม เป็นการสื่อสารที่ไม่มุ่งเอาชนะ แต่มุ่งหาจุดร่วมเพื่อการอยู่ร่วมกัน ความสำคัญของพระพุทธศาสนาจึงอยู่ที่การสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจให้กับปัจเจกชน เพื่อให้สามารถเผชิญหน้ากับความแตกต่างได้โดยไม่ใช้ความรุนแรง

บทความนี้มุ่งเน้นที่จะวิเคราะห์บทบาทของพระพุทธศาสนาผ่านหลักธรรมสำคัญ เช่น หลักธรรมด้านสังคหวัตถุ 4 และหลักธรรมด้านสาราณียธรรม 6 เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนความสามัคคีในสังคมไทย โดยจะครอบคลุมตั้งแต่ระดับจิตใจของบุคคล กลุ่มทางสังคม และการกำหนดนโยบาย

สาธารณะที่สอดคล้องกับวิถีพุทธ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนภายใต้บริบทของความหลากหลายในทุกมิติของสังคมเพื่อความเป็นพลวัตรในศตวรรษที่ 21

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อการสร้างความสามัคคี

ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่อุบัติขึ้นในสังคมร่วมสมัยพระพุทธศาสนาได้นำเสนอชุดเครื่องมือทางจริยธรรมที่เน้นการปรับแก้จากระดับจิตสำนึกมุ่งสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรม หลักธรรมที่ถือเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างความเป็นปึกแผ่นและเอกภาพในสังคมประกอบด้วย 2 หมวดหลัก คือ สาราณียธรรม 6 และสังคหัตถ์ 4 ดังนี้

หลักสาราณียธรรม 6 ธรรมแห่งความระลึกถึงกันเพื่อความเป็นปึกแผ่นหลักสาราณียธรรม 6 ประการ เป็นหลักการอยู่ร่วมกันที่มุ่งสร้างความสมัครสมานสามัคคีและความเข้าใจอันดีต่อกัน โดยมีรายละเอียดและการประยุกต์ใช้ในบริบทปัจจุบัน ดังนี้

เมตตาการุณยธรรม การแสดงออกต่อกันด้วยความสุภาพและปรารถนาดีในทางกาย พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2565) อธิบายว่า ในสังคมปัจจุบันที่มีความเปราะบาง การให้เกียรติผ่านท่าทีและกริยาอาการเป็นจุดเริ่มต้นของการลดกำแพงแห่งความขัดแย้ง

เมตตาวจีกรรม การสื่อสารด้วยปิยวาจา มุ่งเน้นการสร้างสันติสนทนา (Peace Dialogue) หลีกเลี่ยงประทุษวาจา (Hate Speech) ที่สร้างความแตกแยก

เมตตา मनฺโกรรม การตั้งจิตปรารถนาดีต่อกัน การปรับมุมมอง (Mindset) ให้มองเห็นความเป็นมนุษย์ในตัวเอง แม้จะมีความเห็นทางการเมืองหรือความเชื่อที่ต่างกัน

สาธารณโภคี การรู้จักแบ่งปันทรัพยากรและผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม วิศิษฐ์ ศรีจันทร์ (2565) ระบุว่าข้อนี้คือ หัวใจของการลดความเหลื่อมล้ำ หากสังคมมีการกระจายโอกาสที่เท่าเทียมความขัดแย้งเชิงโครงสร้างย่อมลดลง

ศีลสามัญญตา การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ กติกา และกฎหมายเดียวกันอย่างเสมอภาค ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมเกิดขึ้นได้เมื่อทุกคนอยู่ภายใต้มาตรฐานจริยธรรมเดียวกันโดยไม่มีข้อยกเว้น

ทวิญญูสามัญญตา การปรับความเห็นให้สอดคล้องกัน หรือการยอมรับในความแตกต่างอย่างมีเหตุผล (Tolerance) มุ่งเน้นไปที่เป้าหมายส่วนรวมมากกว่าอัตตาของตนเองหลักสังคหัตถ์ 4 ถือว่าเป็นหลักธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจและการประสานประโยชน์ในด้านต่างๆ ให้สำเร็จประโยชน์ในทุกมิติได้ในการสร้างความสมัครสมานสามัคคีต่อกันทุกสังคมได้

หากสาราณียธรรม คือ ฐานความคิด สังคหัตถ์ 4 ก็คือภาคปฏิบัติ ในการประสานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม ประเวศ วะสี (2565) ได้ให้ทัศนะว่า สังคหัตถ์ 4 คือ รากฐานของการสร้างชุมชนเข้มแข็งที่สามารถต้านทานกระแสความขัดแย้งจากภายนอกได้

ทาน (Giving) การให้และแบ่งปัน ไม่เพียงแต่สิ่งของ แต่รวมถึงการให้โอกาส การให้อภัย และการให้ความรู้ (วิทยาทาน) เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของสมาชิกในสังคม

ปิยวาจา (Pleasant Speech) การพูดด้วยความจริงใจและสุภาพในยุคดิจิทัล ปิยวาจาครอบคลุมไปถึงการ “คอมเมนต์” หรือการโพสต์ข้อความบนสื่อสังคมออนไลน์ที่สร้างสรรค์ (สุจินต์ เจตนสันติสุข, 2565)

อรรถจริยา (Helpful Action) การบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม การมีจิตอาสา (Public Mind) ที่มุ่งหวังให้สังคมดีขึ้นโดยไม่หวังผลตอบแทนส่วนตน

สมานัตตตา (Consistency) การวางตัวให้เหมาะสม เสมอต้นเสมอปลาย และการเข้าไปมีส่วนร่วมในสุขและทุกข์ของเพื่อนร่วมสังคม ซึ่งช่วยสร้างความไว้วางใจ (Trust) ระหว่างกัน

การบูรณาการหลักธรรมเพื่อความมั่นคงทางสังคม

หลักสารณียธรรม 6 และสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่สร้างโครงสร้างทางสังคมที่แข็งแกร่ง พระครูปลัดปัญญาวรรณ (บุญช่วย โชติวิโส) (2565) ได้ระบุในการศึกษาวิจัยว่า เมื่อบุคคลฝึกฝนหลักธรรมเหล่านี้ จะเกิดความฉลาดทางจริยธรรม (Moral Intelligence) ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการระงับข้อพิพาทก่อนที่จะบานปลายไปสู่ความรุนแรงในระดับนโยบาย การใช้หลักศาสนาโมคชีร่วมกับทานสามารถนำไปสู่รูปแบบเศรษฐกิจแบ่งปัน (Sharing Economy) ที่เน้นความเกื้อกูลมากกว่าการแข่งขันแบบทำลายล้าง ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของคนในชาติ

สรุปได้ว่าหลักสารณียธรรม 6 เป็นหลักแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่น เน้นการมีเมตตาต่อกันทั้งทางกาย วาจา และใจ การแบ่งปันเอื้อเฟื้อผลประโยชน์ การมีศีลหรือมาตรฐานความประพฤติร่วมกัน และการมีที่ศนะหรือเป้าหมายร่วมกัน หลักธรรมชุดนี้จึงทำหน้าที่เป็นรากฐานภายในของสังคม เพราะสร้างความไว้วางใจ ความเคารพ และความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน เมื่อบุคคลคิดดี พูดดี ทำดี และยึดมั่นในกตีกาเดียวกัน ความขัดแย้งย่อมลดลง ความร่วมมือย่อมเพิ่มขึ้น ส่วนหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจคนให้ผูกพันกัน ประกอบด้วยการให้ การพูดจาไพเราะ การทำตนให้เกิดประโยชน์ และการวางตนเสมอต้นเสมอปลาย หลักธรรมนี้ทำหน้าที่เป็นพลังขับเคลื่อนภายนอก ที่ทำให้ความสัมพันธ์ไม่หยุดอยู่เพียงเจตนาดี แต่แสดงออกเป็นการกระทำที่จับต้องได้ การให้สร้างความรู้สึกรอบอุ่น การพูดดีสร้างกำลังใจ การทำประโยชน์สร้างคุณค่า และความเสมอภาคสร้างความยุติธรรม เมื่อคนในสังคมปฏิบัติต่อกันเช่นนี้ย่อมเกิดความศรัทธาและความผูกพันอย่างแท้จริงในภาพรวม หลักธรรมทั้งสองสะท้อนแนวคิดสำคัญว่า ความสามัคคีมิได้เกิดจากกฎระเบียบเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากเมตตา การแบ่งปัน ความรับผิดชอบ และค่านิยมร่วมกัน เมื่อบุคคลในสังคมคิดดี พูดดี ทำดี ให้ประโยชน์ต่อกัน และยืนอยู่บนมาตรฐานเดียวกัน สังคมนั้นย่อมมีความมั่นคง สงบ และยั่งยืนได้ในระยะยาว

บทบาทของสถาบันสงฆ์ในการประสานรอยร้าวและสร้างความสมานฉันท์

ในท่ามกลางวิกฤตความขัดแย้งของสังคมร่วมสมัย สถาบันสงฆ์ไม่ได้มีบทบาทเพียงแค่การประกอบศาสนพิธี แต่ยังทำหน้าที่เป็นทุนทางปัญญาและ สะพานเชื่อมทางสังคมที่ช่วยประสานรอยร้าวระหว่างกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกัน โดยสามารถจำแนกบทบาทสำคัญออกเป็น 4 มิติดังนี้

1) บทบาทในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและที่ปรึกษาทางสันติภาพ

บทบาทของสถาบันสงฆ์ในสภาวะสังคมวิกฤต คือ การเป็นพื้นที่กลางเชิงสร้างสรรค์เพื่อบำบัดภาวะทางอารมณ์ของสังคมที่แตกแยก ในที่ศนะของพระธรรมวชิรมณี (วนิช ชินวิโส) (2565) การทำหน้าที่เป็นวิศวกรทางจิตวิญญาณ คือ การกลึงเชิงรุกในการปรับโครงสร้างจิตใจที่บิดเบี้ยวด้วยโทสาคติ โดยอาศัยหลักมหารุณธรรมเป็นกลไกขัดเกลาจิตใจ เพื่อเปลี่ยนผ่านจากบรรยากาศแห่งการเผชิญหน้าไปสู่การรื้อฟื้นมิตรภาพในฐานะเพื่อนร่วมชะตากรรมอย่างสันติ

2) บทบาทการเป็นตัวกลางในการเจรจาและสันติสนทนา

เมื่อเกิดความขัดแย้งเชิงนโยบายหรือผลประโยชน์ในชุมชน พระสงฆ์มักได้รับความไว้วางใจให้เป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ย เนื่องจากภาพลักษณ์ที่เป็นกลาง (Neutrality) และความตั้งอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรม อนันท์ กาญจนพันธุ์ (2565) อธิบายว่า ในระดับท้องถิ่น “พระนักพัฒนา” มีบทบาทอย่างมากในการประสานความเข้าใจระหว่างรัฐกับชาวบ้าน โดยใช้กระบวนการที่เรียกว่า “ธรรมสภา” หรือการพูดคุยกันด้วยเหตุผลในพื้นที่ของวัด ซึ่งช่วยลดแรงปะทะทางกายภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพการสร้างเครือข่าย “บวร” (บ้าน-วัด-โรงเรียน) เพื่อความยั่งยืน สถาบันสงฆ์ทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการเชื่อมโยง

สถาบันหลักของสังคมเข้าด้วยกัน ผ่านโมเดล “บวร” ซึ่งเป็นกลไกเชิงโครงสร้างที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ศิริชัย ชมเมือง (2565) ได้ทำการวิจัยพบว่า ชุมชนที่มีความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียนอย่างแน่นแฟ้น จะมีดัชนีความขัดแย้งที่ต่ำกว่า เนื่องจากมีกิจกรรมร่วมกันที่สร้างความสัมพันธ์เชิงบวก (Positive Relationship) เช่น การทำบุญร่วมกัน การพัฒนาพื้นที่สาธารณะ และการเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น

3) บทบาทในการใช้สื่อและนวัตกรรมเพื่อการเผยแผ่สันติธรรม

ในยุคดิจิทัล สถาบันสงฆ์ได้ปรับตัวเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อลดช่องว่างระหว่างวัย (Generation Gap) ซึ่งเป็นหนึ่งในรอยร้าวสำคัญของสังคมไทย พระมหานันท สุนติโก (2565) ได้นำเสนอแนวคิดการใช้สื่อสีขาว เพื่อตอบโต้ โดยพระสงฆ์รุ่นใหม่ได้ใช้โซเชียลมีเดียในการเทศนาที่เน้นความเข้าใจและการอยู่ร่วมกันภายใต้ความหลากหลาย ซึ่งเป็นการประสานรอยร้าวในโลกเสมือนจริงที่ส่งผลต่อพฤติกรรมในโลกจริง

4) บทบาทการเป็นต้นแบบแห่งความอดทนอดกลั้น

พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้าใจระหว่างศาสนา (Interfaith Dialogue) สุธะชัช ฐิตอดมทรัพย์ (2565) ระบุว่า การที่ผู้นำศาสนาพุทธทำงานร่วมกับผู้นำศาสนาอื่นในพื้นที่ขัดแย้ง เช่น พื้นที่ภาคใต้ เป็นภาพลักษณ์ที่ทรงพลังในการแสดงให้เห็นว่าความแตกต่างทางความเชื่อไม่ใช่เหตุแห่งการทำลายล้าง บทบาทนี้ช่วยเปลี่ยนความระแวงให้เป็นความไว้วางใจซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดของความสามัคคี

การขับเคลื่อนสันติภาพของพระสงฆ์ในพื้นที่เปราะบาง มิได้เป็นเพียงภารกิจเชิงสังคมสงเคราะห์ทั่วไป หากแต่เป็นการบูรณาการพุทธธรรมเชิงประยุกต์ผ่านโครงสร้างสังคมหวัด 4 เพื่อถักทอปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และใช้สารานุกรมธรรม 6 เป็นฐานในการสถาปนาเอกภาพท่ามกลางความหลากหลาย ส่งผลให้บทบาทของพระสงฆ์เกิดการเปลี่ยนผ่านเชิงอัตลักษณ์ จากการเป็นเพียงผู้นำทางลัทธิพิธีกรรมสู่การเป็นทูตวัฒนธรรมแห่งสันติภาพที่มีสมรรถนะในการสร้างความไว้วางใจเชิงลึกในระดับฐานรากได้อย่างยั่งยืน

สรุปว่าสถาบันสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางทางจิตใจของสังคม ทำหน้าที่เชื่อมโยงผู้คนท่ามกลางความขัดแย้ง โดยใช้หลักธรรมเป็นเครื่องมือสร้างความเข้าใจและลดอคติ พระสงฆ์สามารถเป็นคนกลางที่มีความน่าเชื่อถือ ช่วยไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยความเป็นกลาง เมตตา และเหตุผลนอกจากนี้ สถาบันสงฆ์ยังส่งเสริมการให้อภัย การอดทน และการใช้สติปัญญาแก้ปัญหา ผ่านการเทศนา การจัดกิจกรรมทางศาสนา และการสร้างพื้นที่พูดคุยอย่างสันติ ทำให้ชุมชนมีโอกาสรื้อฟื้นความสัมพันธ์และสร้างค่านิยมร่วมกันโดยสรุป สถาบันสงฆ์ทำหน้าที่เป็นทั้งที่พึ่งทางใจและกลไกทางศีลธรรมที่ช่วยประสานความแตกต่าง ลดความรุนแรง และเสริมสร้างความสมานฉันท์อย่างยั่งยืนในสังคม

การประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อสร้างความสามัคคีในระดับชุมชนและระดับชาติ

การสร้างสามัคคีในสังคมไทยไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของศาสนพิธีกรรมในระดับปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ต้องมีการบูรณาการเข้ากับโครงสร้างทางสังคมและนโยบายสาธารณะ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืนในวงกว้าง โดยสามารถแบ่งการประยุกต์ใช้ได้เป็น 2 ระดับสำคัญ ดังนี้

1) การประยุกต์ใช้ในระดับชุมชน กลไกจากฐานรากสู่สันติภาพ

ในระดับชุมชน ความสามัคคีเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน การนำหลักพุทธธรรมมาใช้จึงมุ่งเน้นไปที่การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม และความมั่นคงทางสังคมในรูปแบบดังต่อไปนี้

โมเดลสันติวัฒนธรรมในชุมชน (Community of Peace) การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาใช้ในการบริหารจัดการความขัดแย้งเรื่องทรัพยากรท้องถิ่น วิโรจน์ เจริญพงศ์ (2565) พบว่า ชุมชนที่ใช้กระบวนการทาน และอรรถจริยา ผ่านการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน ช่วยลดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยในหมู่บ้าน ส่งผลให้ความขัดแย้งเชิงผลประโยชน์ลดลงอย่างมีนัยสำคัญเวทีเสวนาและธรรมสภา การประยุกต์ใช้ปิยวาจา และทฤษฎีสамัญญตาในการประชุมหมู่บ้าน เปลี่ยนจากการถกเถียงเพื่อเอาชนะ เป็นการรับฟังเพื่อหาทางออกร่วมกัน สมพงษ์ จิตระดับ (2565) ระบุว่า การสร้างพื้นที่ให้คนทุกช่วงวัยได้แสดงความคิดเห็น (Inclusion) เป็นกุญแจสำคัญในการลดความขัดแย้งระหว่างวัยในชุมชนชนบทที่กำลังเปลี่ยนแปลงเครือข่ายจิตอาสาพุทธวิธีการสร้างกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสาธารณะช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน เมื่อคนในชุมชนทำกิจกรรมร่วมกันบ่อยครั้ง จะเกิดความไว้วางใจที่เหนียวแน่น ซึ่งเป็นเกราะป้องกันการยุยงปลุกปั่นจากภายนอก

2) การประยุกต์ใช้ในระดับชาติ จากหลักธรรมสุนโยบายสาธารณะ

ในระดับชาติ บทบาทของพระพุทธศาสนา คือ การเป็นเข็มทิศทางจริยธรรม ที่กำกับการใช้อำนาจอธิปไตยและการกำหนดทิศทางของประเทศนโยบายสันติวิธีเชิงโครงสร้างการนำหลัก “สาราณียธรรม” เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการลดความเหลื่อมล้ำ กมลรัตน์ ชุมพงษ์ (2565) เสนอว่า รัฐบาลควรใช้หลัก “สาธารณโภคี” ในการกระจายอำนาจและทรัพยากรสู่ท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม เพราะความสามัคคีระดับชาติจะเกิดขึ้นไม่ได้หากโครงสร้างอำนาจยังมีความอยุติธรรมซ่อนอยู่การศึกษาพุทธนวัตกรรมการเพื่อสันติภาพการปฏิรูปหลักสูตรการศึกษาให้เน้นเรื่องความฉลาดทางอารมณ์และสังคม (SEL) ตามแนวทางพุทธธรรมโดยเน้นให้เยาวชนมีสติในการรับข่าวสาร และมีความอดทนอดกลั้นต่อความแตกต่างทางอุดมการณ์การสื่อสารสร้างสรรค์ระดับชาติรัฐบาลและสื่อมวลชนควรนำหลัก “เมตตาวัจจกรรม” มาเป็นบรรทัดฐานในการสื่อสารสาธารณะ เพื่อลดระดับความขัดแย้งในสื่อสังคมออนไลน์ รัชชัย วงศ์ชัยโชติ (2565) ระบุว่า การสร้างแคมเปญระดับชาติที่เน้นการให้อภัย และการเริ่มต้นใหม่ โดยมีผู้นำศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นกลไกที่ช่วยลดความตึงเครียดทางการเมืองได้ในระยะยาว

ความท้าทายและอุปสรรคในยุคดิจิทัลต่อการสร้างความสามัคคี

แม้หลักธรรมจะมีความสมบูรณ์ในตัวเอง แต่การนำไปใช้จริงก็ต้องเผชิญกับความท้าทายด้านขั้วอำนาจทางความคิด (Polarization) ที่รุนแรง พระมหาสันติพงศ์ ฐิตเมโธ (2565) วิเคราะห์ว่า ความสามัคคีระดับชาติจะเกิดขึ้นได้จริง ต้องอาศัยความกล้าหาญทางจริยธรรม ของผู้นำในการยอมรับความผิดพลาดและแสดงความเมตตาอย่างไม่เลือกปฏิบัติ (Equanimity) หากหลักธรรมถูกนำมาใช้เพียงเพื่อการโฆษณาชวนเชื่อโดยไม่มีคามยุติธรรมรองรับ ความสามัคคีนั่นจะเป็นเพียงความสงบชั่วคราวที่ยั่งยืนอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากในศตวรรษที่ 21 เทคโนโลยีดิจิทัลได้เปลี่ยนภูมิทัศน์ทางสังคมไปอย่างสิ้นเชิง แม้เทคโนโลยีจะช่วยให้การเชื่อมต่อสื่อสารรวดเร็วขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็ได้สร้างอุปสรรคใหม่ที่ซับซ้อนต่อการสร้างความสามัคคีในสังคมไทย โดยมีประเด็นท้าทายสำคัญดังนี้

1. ปรากฏการณ์ห้องแห่งเสียงสะท้อน และความขัดแย้งเชิงอัตลักษณ์

อุปสรรคประการสำคัญในยุคดิจิทัล คือ การที่อัลกอริทึมของสื่อสังคมออนไลน์มักคัดกรองเนื้อหาที่ตรงกับความสนใจและความเชื่อเดิมของผู้ใช้มาเสนอ ปรากฏการณ์นี้ทำให้บุคคลถูกกักขังอยู่ในห้องแห่งเสียงสะท้อน (Echo Chamber) ที่ตอกย้ำความเชื่อของตนเองและปฏิเสธข้อมูลชุดอื่น อรรถพล อนันตวรสิทธิ (2565) ระบุว่าสภาวะเช่นนี้ทำให้ทฤษฎีสамัญญตา หรือการปรับความเห็นให้สอดคล้องกัน

ทำได้ยากขึ้น เนื่องจากผู้คนในสังคมสูญเสียพื้นที่ความจริงร่วมไป และมองผู้ที่มีความเห็นต่างเป็นศัตรู หรือผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าประทุษร้ายและการด้อยค่าความเป็นมนุษย์

ในโลกออนไลน์การสื่อสารมักขาดการปฏิสัมพันธ์แบบสบตา (Face-to-face interaction) ทำให้ผู้ใช้ขาดความยับยั้งชั่งใจในการใช้ถ้อยคำ การแพร่กระจายของ Hate Speech กลายเป็นอุปสรรคใหญ่ต่อการสร้างความสมานฉันท์ วิโรจน์ เจริญพงศ์ (2565) วิเคราะห์ว่า การด่าทอและการด้อยค่าบุคคลผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลเป็นการละเมิดหลักปาวาจา และเมตตาวาจากรรม อย่างรุนแรง ซึ่งไม่เพียงแต่สร้างรอยร้าวระหว่างบุคคล แต่ยังลุกลามไปสู่ความเกลียดชังระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ศาสนา และช่วงวัย

2. ข้อมูลบิดเบือนและการทำลายความไว้วางใจ

ความสามัคคีจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความไว้วางใจ (Trust) แต่ในยุคดิจิทัลที่เต็มไปด้วย Fake News และการปั่นกระแส ทำให้ความไว้วางใจในสังคมลดลงอย่างรวดเร็ว นพดล กรรณิกา (2565) เสนอว่า ปัญหาข้อมูลบิดเบือนเป็นอุปสรรคที่ทำลายความสามัคคีในระดับโครงสร้าง เพราะทำให้ประชาชนไม่เชื่อมั่นในสถาบันหลักของชาติและไม่เชื่อมั่นในกันและกัน สอดคล้องกับหลักโมหะ (ความหลง) ในทางพุทธศาสนาที่เข้าครอบงำสติสัมปชัญญะของมหาชน ช่องว่างระหว่างวัยในโลกไซเบอร์ (Digital Generation Gap)

ความท้าทายที่โดดเด่นมากที่สุด คือ ความขัดแย้งทางความคิดระหว่างคนรุ่นใหม่ที่เคยโตมากับดิจิทัลกับคนรุ่นเก่าซึ่งมีวิธีการรับรู้และชุดคุณค่าที่ต่างกัน พระธรรมศากยวงศ์วิสุทธิ์ (อนิลมาน ธมมสากิโย) (2565) ได้ให้ทัศนะว่า อุปสรรคนี้ไม่ได้เกิดจากตัวเทคโนโลยี แต่เกิดจากการขาดโยนิโสมนสิการ หรือการคิดอย่างแยบคายในการใช้สื่อ ทำให้แต่ละฝ่ายยึดติดในอัตตาของตนเอง จนเกิดรอยร้าวในสถาบันครอบครัว และสังคมที่ยากจะประสาน

3. การประยุกต์หลักกาลามสูตรและสติปัญญาดิจิทัล

เพื่อก้าวข้ามอุปสรรคเหล่านี้ พระพุทธศาสนาเสนอหลักกาลามสูตร หรือแนวคิดที่ไม่เชื่อเพียงเพราะฟังตามกันมา เป็นเครื่องมือสำคัญในการคัดกรองข้อมูล สุรศักดิ์ สิทธิวิมล (2565) ระบุว่า การสร้างสติในโลกยุคดิจิทัล จะช่วยให้บุคคลไม่ตกเป็นเครื่องมือของการสร้างความขัดแย้ง การพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อควบคู่ไปกับหลักสัมมาวาจา (การเจรจาชอบ) จึงเป็นทางออกสำคัญที่ช่วยให้เทคโนโลยีกลับมาเป็นเครื่องมือสร้างความสามัคคีแทนการทำลายล้าง

บทสรุป

จากการศึกษาบทบาทของพระพุทธศาสนาในการสร้างความสามัคคีในสังคมร่วมสมัย พบว่าพระพุทธศาสนามีได้เป็นเพียงสถาบันทางวัฒนธรรมที่ดำรงไว้ซึ่งจารีตประเพณีเท่านั้น แต่ยังเป็นคลังทางปัญญาที่นำเสนอเครื่องมือในการบริหารจัดการความขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพ หลักธรรมสำคัญอย่างสาราณียธรรม 6 และสังคหวัตถุ 4 ทำหน้าที่เป็นเสมือนโครงสร้างทางจริยธรรมที่ช่วยเชื่อมประสานความแตกต่างระหว่างบุคคลและกลุ่มสังคมในระดับปัจเจกพื้นฐาน ความขัดแย้งในสังคมดิจิทัลเกิดจากอคติ และความหลง (โมหะ) ที่ถูกกระตุ้นผ่านเทคโนโลยีพระพุทธศาสนาจึงเข้ามามีบทบาทในการสร้างสติปัญญาเพื่อให้เท่าทันต่อกระแสการบิดเบือนข้อมูล การที่สถาบันสงฆ์ปรับบทบาทเป็นผู้สื่อสารสันติธรรมและตัวกลางในการเจรจาช่วยให้ความขัดแย้งในหลายมิติคลี่คลายลงได้ อย่างไรก็ตาม ความสามัคคีที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้เข้ากับโครงสร้างทางสังคมที่ยุติธรรมและการสื่อสารที่สร้างสรรค์ในทุกระดับ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนความสามัคคีในระดับชาติอย่างเป็นรูปธรรม บทความนี้มีข้อเสนอแนะ ดังนี้ การบูรณาการสันติวิธีเข้ากับหลักสูตรการศึกษาทุกระดับกระทรวงศึกษาธิการควรนำหลักกาลามสูตร และโยนิโสมนสิการมาเป็นแกนกลางในการสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อให้แก่เยาวชน เพื่อลดผลกระทบ และการสร้างข่าวปลอมที่นำไปสู่ความแตกแยกการส่งเสริมบทบาท “พระธรรมทูตและพระนักสันติภาพ” สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรสนับสนุนการฝึกอบรมพระสงฆ์ให้มีทักษะในการเจรจาไกล่เกลี่ย ความขัดแย้ง (Mediation Skills) และการสื่อสารในโลกดิจิทัล เพื่อให้สถาบันสงฆ์เป็นที่พึ่งทางปัญญา ของสังคมได้อย่างทันท่วงที และการใช้กลไก “บวร” ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งท้องถิ่นรัฐบาลควร สนับสนุนงบประมาณและอำนาจการตัดสินใจให้แก่เครือข่ายบ้าน วัด และโรงเรียน ในการสร้างพื้นที่กลาง เพื่อทำกิจกรรมสร้างความเข้าใจสมานฉันท์ ลดการพึ่งพาอำนาจการตัดสินใจจากส่วนกลางเพียงอย่างเดียว

2. ข้อเสนอแนะในการนำไปปฏิบัติ

สำหรับภาคประชาสังคมควรสร้างพื้นที่รับฟังเชิงลึกตามแนวทางพุทธวิธี โดยเน้นการสื่อสาร ด้วยเมตตาธรรมเป็นพื้นฐาน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีความเห็นต่างได้แสดงออกโดยปราศจากการถูก ด้อยค่าการฟังโดยไม่ตัดสิน คือ จุดเริ่มต้นของสันติภาพที่แท้จริง ส่วนภาคสื่อมวลชน และอินฟลูเอนเซอร์ (Influencer) ควรยึดถือหลักปฎิภาวาจาและจริยธรรมการสื่อสารที่ไม่มุ่งสร้างความเกลียดชังเพื่อยอดเข้าชม แต่ควรเน้นการนำเสนอข้อมูลที่สร้างสรรค์และสร้างแรงบันดาลใจในการอยู่ร่วมกัน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

เสนอแนะให้มีการศึกษาเชิงปริมาณเกี่ยวกับดัชนีชี้วัดความสามัคคีในชุมชนที่ใช้หลักพุทธธรรม อย่างเข้มแข็ง เพื่อสร้างแบบจำลอง ที่สามารถขยายผลไปยังพื้นที่อื่นได้ และเสนอแนะให้มีการวิจัยเชิงลึก เกี่ยวกับพฤติกรรมและการเสถียรของพุทธศาสนิกชนในยุค AI และความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเชิงจริยธรรม เพื่อหาแนวทางป้องกันความขัดแย้งในโลกเสมือนจริงในอนาคต

บรรณานุกรม

- กมลรัตน์ ชุมพงษ์. (2565). *ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: มุมมองจากพุทธศาสนาเพื่อการปฏิรูปสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นพดล กรรณิกา. (2565). *สงครามข้อมูลข่าวสารกับความมั่นคงทางสังคมในยุคดิจิทัล*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต.
- ประเวศ วะสี. (2565). *การสร้างสามัคคีด้วยพลังทางปัญญาและจิตวิญญาณ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิไทย.
- พระครูปลัดปัญญาวรรณ (บุญช่วย โชติวิโส). (2565). พุทธนวัตกรรมเพื่อการสร้างสันติภาพในสังคมดิจิทัล. *วารสารพุทธสังคมวิทยา*, 7(2): 15-30.
- พระธรรมศากยวงศ์วิสุทธิ์ (อนิลมาน ธมมสากิโย). (2565). สติในยุคดิจิทัล: การอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างอย่างสันติ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สามลดา.
- พระธรรมวชิรมณี (วนิช ชินวิโส). (2565). *จิตวิทยาการเทศนาเพื่อดับไฟความขัดแย้งในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต). (2565). *ธรรมะกับการอยู่ร่วมกันในโลกแห่งความต่าง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระมหานันท สุนติภทโท. (2565). *ธรรมะดิจิทัล: การสื่อสารเพื่อสันติภาพในยุคความจริงบิดเบือน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันพลังจิตตานุภาพ.
- พระมหาสันติพงศ์ ฐิตเมโธ. (2565). *สันติภาพที่สัมผัสได้: บทเรียนจากความขัดแย้งทางการเมืองไทย*. เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยสันติศึกษาล้านนา.
- พระเมธีวชิรบัณฑิต (हरषा ठमहास). (2565). *สันติวิธีปฏิบัติ: จากทฤษฎีสู่การขับเคลื่อนสังคมสมานฉันท์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิศิษฐ์ ศรีจันทร์. (2565). การประยุกต์หลักสารานุกรมเพื่อเสริมสร้างความสามัคคีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 10(4): 180-195.
- วิโรจน์ เจริญพงศ์. (2565). *เศรษฐศาสตร์พุทธเพื่อชุมชนยั่งยืน*. ขอนแก่น: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วิชัย นามศิริ. (2565). *จิตวิทยาสื่อดิจิทัลและพฤติกรรมมนุษย์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- ศิริชัย ชมเมือง. (2565). พลังบวกกับการเสริมสร้างความสมานฉันท์ในระดับตำบล: กรณีศึกษาจังหวัดภาคกลาง. *วารสารวิจัยสันติศึกษา*, 10 (3): 210-225.
- สมพงษ์ จิตระดับ. (2565). *การเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI).
- สุทธิพงษ์ ทรัพย์ศิริ. (2565). *โครงสร้างสังคมและความเหลื่อมล้ำในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุจินต์ เจตน์สันติสุข. (2565). *จริยธรรมสื่อและการสื่อสารสร้างสรรค์ตามแนวพุทธ*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุรเดช โชติอุดมทรัพย์. (2565). *พหุวัฒนธรรมนิยมกับบทบาทของคณะสงฆ์ไทย*. นครปฐม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุรศักดิ์ สิทธิวิมล. (2565). *การรู้เท่าทันสื่อและจริยธรรมดิจิทัลสำหรับสังคมไทย*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อรรถพล อนันตวรสัทธิ. (2565). *การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโลกที่มีความขัดแย้งสูง*. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2565). *พื้นที่ทางสังคมกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือก*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.